

Соколёнок

6/2014

ноябрь - декабрь

Лашын

0+

БАЛАЛАР УШИН ЭКИ АЙДА БИР КЕРЕ ШЫГАТАГАН РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ЖУРНАЛЫ

Ак досым

Мен Адильгереева Лейла. Мага он эки яс. Мен сегизинши класста оқыйман. Мен көп ятлавлар, хабарлар айванлардыңъ акында, тетемнинъ акында язбага сүймен.

Бу ятлав кишкей күшелек акында. Онда тетемнен эситкен хабарды ятлав кебинде сизге, окувшылар, оқымаға беремен. Сиз де яшавда ийгилик этпеге шалысынъыз. Ярдам ерде ятпайды, ол да бир заман сизге акланар.

Муса Курманалиев атындағы Күнбатар орта школасының окувшысы
Адильгереева Лейла.

Яшавда болган бир хабар

Яшавда болган бир хабар
Сизге айткым келеди,
Тетемнинъ бир соызлери
Эсиме буыгүн түседи:
«Яхшылық этсенъ, сен кызыым,
Абырайлы боларсынъ,
Сый казанып эл арада
Алал йол ман баарсынъ»
Сол соызлерди мен дайым
Эсимде тутып тураман,
Тетемнинъ таза ойларын
Йолымда алыш бараман.
Аксам кеш болган,
Куллық шыгып бараман.
Канъсыган сес эситип,
Тамашага каламан.
Карасам: шукыр ишине
Ап-ак күшик түсипти,
Бузылган яман сисеге
Алды аягын кесипти.
Атылыш түстим шукырга
Мутып таза кийимиди,
Көмек керек бакырга,
Шыгарып оны сүйиндим.
Алыш келдим уйиме,
Ас-сув бердим йылыштып,

Күшик келди кебине
Уй ясадым уйытып.
Күшигим уйкен ийт болган,
Касымда меним юреди
Этип баяри буйрыгым,
Мени күшли сүеди.
Ак болганга мен ога
«Ак тоңс» деп ат бергенмен,
Ийт – алал дос экенин
Бек айрув де билгенмен.
Азбарыма Ак тоңсим
Берекетти айкелген
Шукырдан тапкан ак досым,
Күн сайын яйнап күлеген.
Хабарымнынъ маңнеси:
Яхшылық эткен куванар,
Яманлық эткен уялар
Кувыста ятып тыгылар.
Айван болсын, айдем болсын
Колымызды созайык,
Баъримиз де ер юзинде
Татым болыш яшайык.

Орыс поэзиясыннан Самуил Маршак

Окувшига эстелик

Лётчик суведи
Самолёт,
Пулемётчик –
Пулемёт.
Сиседей таза станогы
Йылтырайды устадынъ.
Күмистей янады кылышы
Кавалерист-солдаттынъ.
Сен де йый, таза сакла
Парта, тетрадь, книганъды.

Александр Жаров

Биз тынышлык ушин

Савлай дуняя халкы
Согыска карсы!
Тынышлык саклармыз
Бирдей болып биз.
Бермеспиз, деп айтармыз
Этпеге согыс.
Биз тынышлык ушин, дослар!
Яярмыз бу йырды дуняяга.
Халк юрегинде
Янъырасын ол йыр.
Йигерли барынъыз алдыга!

Куруптусын Оразбаевке- 90 йыл

Белгили ногай язувшысы, көширувши, шайири Куруптурсын Баший улы Оразбаев 7-нши ноябрь күн 1924-нши йыл республикамыздынъ Ногай районынынъ Бораншы авылында ярлы эгинши айлиnde тувган. Озынинъ язувшы йолын 40-нши йыллардынъ соңында ятлавлар эм хабарлар язувдан баслаган. Олар «Кызыл байрак» газетасынынъ бетлеринде баспаланып келгенлер. Сол газетада Оразбаев оъзи 40-нши йылдан алыш куллык этип баслаган. Озынинъ шырын тилли, халк яшавыннан алынган произведенлери мен Куруптурсын Оразбаев адабиатымызды байытувга уйкен косым эткен. Онынъ айлемет болган «Насип юлдызы» деген хабарлар йыйынтыгы, «Атадынъ кушагы», «Сабан тульби сары алтын», «Данъ-

ыл сагыны» деген повестьлери, «Анадынъ юреги» деген ятлавлар эм поэмалар йыйынтыгы адабиатымыздынъ маине эм тил яғыннан байлыгын да ашық көрсөттилер. Осьип келеятырган яс не силге ийги көрим болдылар.

Куруптурсын Оразбаев көширувши деп те белгили эди. Ол Борис Полевойдьинъ «Биз-совет айдемлери», Юрий Лаптевтинъ «Танъ», Аркадий Гайдардынъ «Тимур эм онынъ командасты» деген китаплерин усташа көширген эм баспалаған.

Куруптурсын Оразбаев Дағыстан республикасынынъ культурасынынъ ат казанган куллыкшысы деген атты да оъктем юргисткен.

Белгили шайири, язувшы эм көширувши 1990-нши йыл топырак болган.

А. Култаев, шайири.

Ашайир ақында эскеруу

Мен оъзим де сыйлы агайымыз бан он йыллар узагында бирге куллык эткенмен эм сол йыллар ақында эске-рип кетким келеди. Журналист эсапта редакцияда ога етер айдем йок эди. Айр юма сайын газетага сол йылларда бойлик заведующий бирер бас макала («Передовица») язбага борышлы болган. Оны Оразбаев заманында эм келисли темага язып уългиретаган эди. Эм сол бас макаласын язув ушин ол бас деп авыл хозяйство управлениесине баар яде оннан сонъы заман авыл хозяйство еринде болган куллыклар ақында билдируүвлер алатаган эм кулланатаган эди. Соны ман онынъ язган бас макаласы айр не ягыннан заманга келисли болыш турган.

Кай бир заманлarda газета редакторы ога баскалай темага да бас макала язбага тапшырув беретаган эди. Ол зат газетада редактор болыш Абдулла Джамал улы Юсупов куллык эткенде аз болмады.

Ойылларда биз айда эки кере «Адабиатлык бетин» аьзирлегенмиз. Эм культура боилигининъ заведующий эсапта, бас деп аьзирлеген материалларымды Оразбаевке ойын айтпа-га берип турганман. Ол ятлавларды, хабарларды айр заман тешкеруувли оқып, керек еринде туурленислер эм

косымшалар этип, кайтарып берип келген.

Коллектив арасында Оразбаев-агайымыздынъ сыйы уйикен эм абырайлы эди. Типография куллыкшыларыннан баслап, редакцияда бир маңселе карала калса, «Куруптурсын Башиевич пен маслагат эттинъизбе?» – деп, сорап алганлары көп болган. Ол айр бир куллыкшы ман ортак тил тавыш билген, керек еринде көмегин берген.

Тагы да бир зат ақында. Коллектив арасында ол оъзин баскаладамага, артык этип көрсөтпеге шалысканын мен оъзим ислеген йылларым ишинде сезбегенмен.

Мага яратувшылык ягыннан оъспеге аз көмегин агайымыз бермеген. Мен айр язган янъы произведениемди ога берип, оқытып, ойын билип, сонъ газетага берип келгенмен.

Сол заман язатаган биз, ногайлар, – Солтанбек Аджиков, мен, Сейдахмет Рахмедов, Хали Байрашев литература ақында тек Оразбаев пен оймаслагат этип, онынъ йоравларын алыш турганмыз. Онынъ айдемшилиги, усталыгы, юматлышыгы, маслагаты мага эм оъзгелерге бек керегип турган. Айли сыйлы ясы уйкеннинъ йоклыгы, соъзсиз де, яшавымда сезиледи.

А. Утебев

К. Оразбаев

Биринши баразна

(Хабар)

Күнтувардан кызарып күннинъ көзи ягымлы нурларын тегис себеди. Эгиншилик бригададынъ уйининъ алдындагы маштак ожаклы уйикен пештинъ төгерегинде арекетин көреп турган ак явлыкты кыскайкыдан баска козгалатаган эш бир затта көринмейди. Ювыклап келгендеге бедаркасыннан шоршып түсип, Менъларуув босагадан шыгып келген казаншыга.

— Бир күн туздам ишкен ерге мынъ күн салам бер, деген. Уйинъизге яхшылык, Акшапы-абай! — деп күлемсиреп аманласты.

— Келгенге яхшылык, синълим! Озынъ аман кайттынъма? Атанънын дени савма, тetenъ Күмисканнинъ кейфи яхшыма? — деп, казаншыхатын озеленип сорады.

— Аман да эсенмиз, абай! Сиз сораяклардынъ баъриси де сав-саламат.

— Танъ кораздан турган боларсынъма, түсинъе энип шыкканма, калай эрте атланыпсынъ-ав! — деп Акшалы, озынинъ көнъилиндеги бир ясыртын ойга явап бергендей болып, күлемсиреди.

— Айайе, бу шакта танъгы таьтли уйқыды боьлмеге түкседи. Язлык кыр ислерди кутаармыз, мине сонъ уйқыды да кандырмага болармыз.

Экинши бойлмедегилердинъ арасында уйқылы-

уявлы болып, түндө көрген тамашады түслерин көз алдына келтирип яткан Ильяс, кулагына бригадир кыздынъ тавысы шалынганда ок ушып турды да, янында гыларды буийирлериннен туъртишлеп, овзи эсиней берип, тыска шыкты. Эртенъги елемик трактористтинъ белбувардан йогары яланъаш шаркын шийкендиреп, бирден ок боьртлешпетти. Шаркын язып болган сонъ яс йигит сувык сувга ювынып, көкжерегин керип сүртине турып:

— Акшалы-абай, аман кондынъызба? — деп, каты шуышкирип йиберди.

— Хайыр, куватым! Озынъ яхшы кондынъма?

— Яхшыман, абай! Тек тумавдан кутылып болмай тураман.

— Хайыр, хайыр! Аьше, тагы да сувык сувга ювынасынъ да? «Маразынъ тумав болсын» деп те айтадылар. Болса да доктырга каратпага керек.

— Куллыктынъ кайнап турган мезгилиинде тумав ман докторга шаппага дейсинъизбе?

— Тийисли болса, шаппага да керек, — деп, босагадан абыттай турып, Акшапы ушин Менъларуув явап берди.

— Аь-аь-аь! Би-би-бизим бригадиримиз келген экенше! Хо-хо-хош келдинъиз, — деп, Ильяс Менъларууви көргенде көзи йыртылып кеткендей болып, эсинеп, тутлыгып күлемсиреди.

— Сав бол!.. Сенинъ орнынъ бос кал-

мас, Ильяс! Олай авырыйтаган болсанъ, бу саат ок меним бедаркам ман амбулаторияга кет, – деп Менъларув буйыргандай тавыс пан сойледи.

Көззи түскен кысскаяклыдынъянында оъзин көрсөтпеге сүйгендип, Ильяс: – Ия, ия, – деп уйге кирип кетти. Мунда айли де орындыгында терис буыкленип, еңъил кийими мен толы капитай болып тоянъселип яткан Дауттан баскалары баъриси де аяк уьстинде эдилер.

Ильяс элкини мен барып, тагы да Дауттынъ буьирине туъртил, бригадирдинъ келгенин айтты. Таатли уйкысын боълмеге суюмей Даут:

– Койтага, – деп иргеге карап авдарылды.

– Э-э-эх, селеке! Туьедей бойынъ болганша, туймедак ақылдынъ болсынтағы. Арамыздагы бир кысскаяклыды сыйлап болмайсынъ, – деп, Ильяс оны ашувландырды.

– Ақылдынъ болса оъзинънинъ тавык басынъда турсын.

– Аьше, таз тарангаша той таркар деп, сен йыйынганша куслыкта болаяк. Сменанъ сени карап турсынма?

– Куслык тувып түс те болгай эди! Билемиз истинъ йорыгын. Биз де бригадир болганмыз! – деп, Даут оъктемсиди.

– Эртегиде айтылган кепте, «Коъктен алма түскениш хан болгандай»... Тутып билмеген бригадирликти не этесинъ. Солай эриншеклигинъе көре тувылма тактан түскенинъ, – деп Ильяс Дауттынъ ашылып турган кызыл ярасына туз сепкендей этти.

– Ол сенинъ тавык басынънын иси тувыл дейменше. Шакпа тилинъди йыйып сакласанъ колай, – деп Даут екиринип орныннан ушып турды...

(ызы болаяк)

Журуптурсын
Мамбетов

Расул Гамзатовка

Ол тавлардан, мен шоылденмен,
Кишкей ногай авылдан.
Ийгиликке уйренгенмен
Уллы шайир Расулдан.

Гамзат улы Цада яктан,
Мен Каршига авылдан.
Элин, халкын йыр ман мактав
Калган мага Расулдан.

Юрек разылыкка толган
Расул-агайымызга.
Аданастай ювык болган
Бизим ногайымызга.

Биз-ногайлар

Биз-ногайлар, биз алалмыз,
Насибимиз көктен болсын.
Күн сүеген, дин сүеген
Ясларымыз оқтем болсын.

Кыз кылышты кызыларымыз,
Кылдай беллери минен
Насип тапсын, айел курсын
Сүйгөн оъзи тенъ мен.

Гамзат Аджигельдиевтинъ 75 йыллыгына Шайир ақында ойлар

Ногай адабиятында «өвзи савлайы поэзия болган» Гамзат Юсуп улы Аджигельдиев тек 27 йыл яшаган болса да, озынилине адабиятты оystiruvde сезимли косымын эткенлердинъ бириси болады.

Белгили поэт Гамзат Аджигельдиев 21 декабрирьде 1939 йыл Дагыстан Республикасынынъ Ногай районнынъ Ортатобе авылында тувган. Ата-анасыннан яслай калган. Оыксиз болса да, школады биткеннен сонъ, Максим Горький атындагы адабият институтын битирген. Онын биринши книги «Сокпак» деп аталып, 1962 йыл Дагыстан китап баспасында шыккан. Сонъ газеталарда,

журналларда онынъ түрли темаларга язылган произведениялери баспаланып келген. Г. Аджигельдиевтинъ шыгармалары ногай адабиятында маңнели орын бийлейди.

Поэт 1966 йыл топырак болган. (Яткан ери енетли болсын).

* * *

Аявлы окувшилар, белгили ногай журналисти, публицисти, зейинли Сейдахмет Копуштай улы Рахмедов 1989 йыл Гамзат Аджигельдиев ақында оыз ойы ман бөйлисken эди. Коyp йыллар озган болса да, макала оыз маңнеси йойган йок деп ойлаймыз.

Гамзаттайлар сийрек туваылар

Асан Кайғылы, Шал Қийиз, Арслан Шабан улы, Баймырза йыравларды сүйинип, оыктемсип халкымыз «Суъек йыравлар» дегенлер. Олар институтда, университетлерде оқымаганлар. Ама йыр шыгарув усталыклары олар канында болганлар. Айне сосы ногай литературасынынъ классиклерининъ сыйырасына Гамзат Аджигельдиевти де киргистреге болады. Максим Горький атындагы Литературалык институтына түскенше дейим де ол аз затлар язбады:

«О, сыйген яс, салам
Сага хатымнан,
Сорамайман,
Юргинъе тиемен,
Сыйгенлердинъ энъ де
Уйкен аты ман

Дуныя ман

Сойлеспеге сүлемен.

(«Урланган суюв» поэмасыннан)

Сыйтип тек Гамзат язбага болады.

Гамзаттынъ кыска оьмиринде язылган творчествосына буыгуынларде де аз баа берилмеген эм келеекте де берилеек.

Мен Гамзат бизим айел пен калай тарбайланыс болганы ақында айткым келеди. Ол тукымы кыпшак болганга көре, бизим уйге школада оқыйтаган мезгилде эм кутарганнын сонъ да тез-тез келетаган эди. Ол айлак та меним агам Күйсеп пен амалсыз эди. Язган ятлавларын ога көрсөтетаган эди. Күйсеп те оyzининъ ятлавларын Гамзатка көрсөтеп, оқыйтаган эм ондай вакытларын аз көрмегенмен,

бир-бираиси мен маслагатласып ала-
таган эдилер.

1958-нши йыл март айында Гамзат-
тынъ агасы Бадий Явланович Аджигель-
диевтинъ талабы ман (элбетте,
Гамзаттынъ белсен катнасувы ман)
районнынъ йыравлары, яс язувши-
лары йыйылыстылар. Олар арасында
Магомед Терекбаев, Абдулжерим Га-
ниев, Абдулла Баринев, Солтан-Ахмет
Язлыбаев эм көйлекен баскалары
да бар эдилер. Ога архивте сакланган
суверет шайытлык этеди.

Йыйылыста ногайдынъ культу-
расы, литературасы эм искуствосы
акында докладты Бадий Аджигель-
диев этти. Гамзаттынъ яс болса да,
акыллы: «Халкымыздынъ бай авыз-
лама творчествосы шашырамасын,
йойытылмасын, ога биз ие болмага
керекпиз, топлап-топлап, китаплер
этип шыгармага керекпиз,» – деген
союзлери бүгүнлөргө дейим кула-
кларыма шалынады.

Сонда ети айдемнен совет сайланды.
Сол йыл ясы уйкенлерден аз йырлар,
диярлар, такпаклар, эртегилер йы-
йылмады. Соңында советтинъ ява-
плы секретари Бальбек Кельдасов сол
йыйылган затларды Махачкаладагы
издательстваға әлтеп берди. Соңын-
да ол затлар талакаландылар деп эси-
ме келеди...

Гамзат сав заманында оны район
етекшилери баалап болмадылар. Ин-
ститутты Кызыл диплом ман кутарып
келгеннинъ озынде де «Шоъллик
маятты» газетасынынъ редакциясын-
да айруыв куллық табылмады. Кор-
ректор бол, корреспондент бол, ногай
халк театрынынъ режиссеры бол деп
маслагат эттилер. «Кой соны, сол шал
бас не айруыв зат язаяк эди» дейтаган-
лар да аз туыл эдилер...

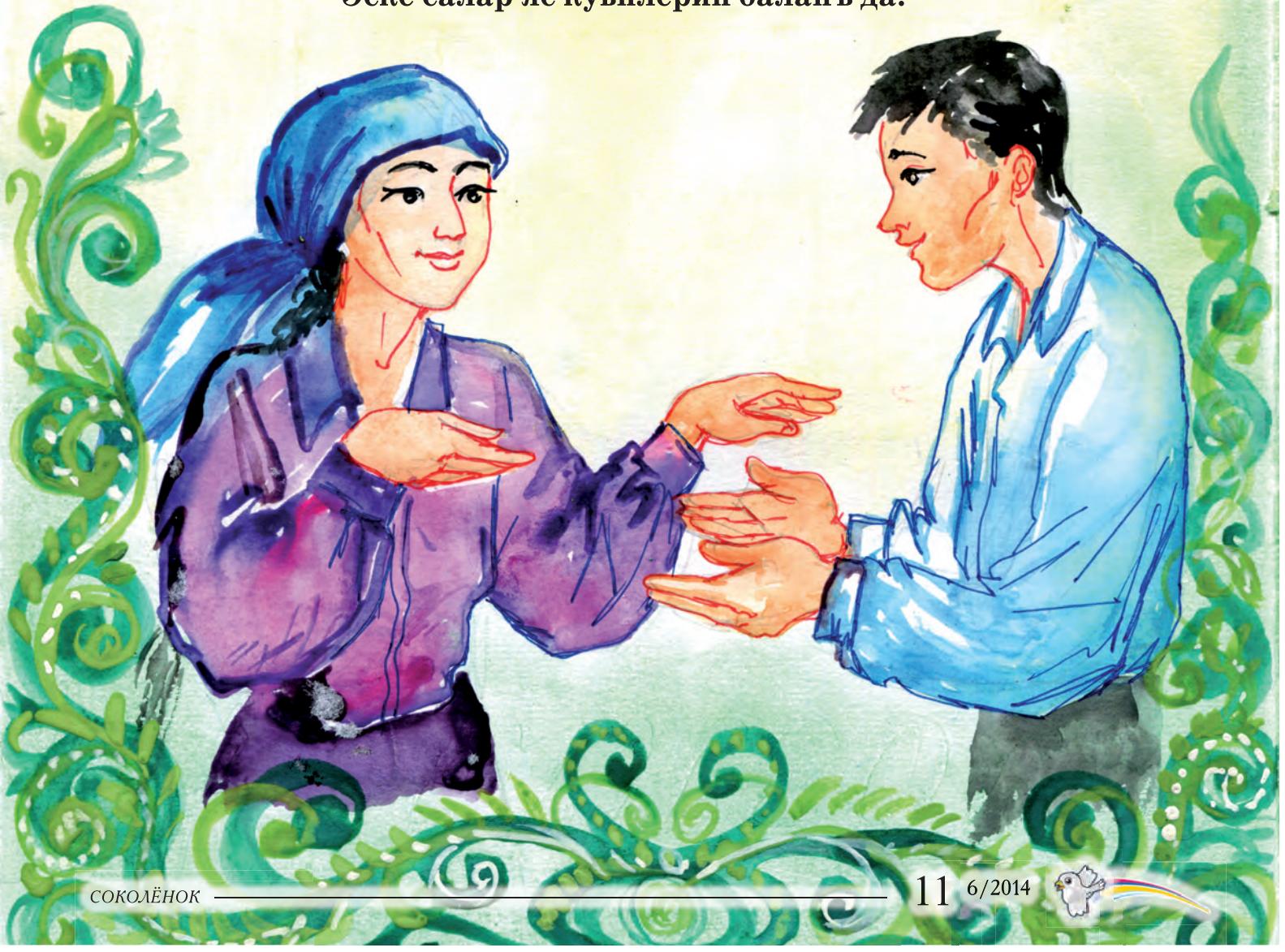
Сейдахмет Рахмедов, 1989 йыл.

Т.Аджеғельдиев

* * *

Сени көрип, яслар келип: – Арай, – деп
Берсе колын, бер ясларга колынъды.
Яслар сүйсө, көр сүйимлик яшай деп,
Сол сүйимде яшар сенинъ улынъ да.
Яс-явлалар күлип юрсе орамда,
Ол сеслерге берип тынъла эсинъди.
Ол сеслер мен йылув берип боранда,
Кайтып келер оыз улынънынъ сеси де.
Көлп карасанъ янып турган отларга,
Ялынлардынъ яман тилин билерсинъ.
Көлп карасанъ янып турган отларга,
Яшавды да ялын этип көрерсинг.
Күн тувганда күнгө сен аш эсикти,
Күн көзи мен күлки келер сага да.
Күннинъ көзи барып оыспин бесикти,
Эске салар яс күнлерин баланъ да.

“Лашында” конакта- “Шокырак”

Крым еринде яшайтаган миллетлер арасында бизге не ягыннан да ювыклық эткен эм тамырымыз бир болган татар миллети де яшайды. Эм олардың тиллеринде «Кырым» деп аталган ямагатшылық-политикалық газетасы баспаланып келеди. Онынъ

бетлеринде балалар яратувшылыгына багысланган материаллар да аз болмайдылар – хабарлар, ятлавлар, билдируүвлөр эм баскалары. Балалар бетиннен бир кесек шыгармалары ман буыгуын «Лашын» журналының окувишыларын таныстырамыз.

Жарт анам

Альяна Османова

Жарт анамды сүйемен,
Айр күн оны ойбемен.
Ошыдамлы карт анам,
Мен шашынъды тарайым.

Тандыр ягып, ас асып,
Этип намаз дувасын,
Ислеп уйде арыйды,
Куран дайым оқыйды.

Жарт анам көп яшасын,
Бизге дирек, дем болсын,
Тенълестирмен бирев мен,
Абайды бек сүйемен.

Шешекей

Пайхамбар урлыгы
Сол кадер наьзик,
Сакланган эгилип,
Сонъ тувган еrimде.
Сыпаты ман ол
Тап ынжы билезик,
Шык туссе йылтырар
Япырак уьстинде.
Оъзи ярасык,
Аъжайип кокувды
Яяды инсанга
Бу наьзик оьсимлик.
Касуввет көзимде,
Муттыйм уйкыды,
Бек сийрек табылар,
Гуль сосындай наьзик.

Лейля Хырхара

Бу ынжы шешекти
Сакларман, дослар,
Бар онда дуныядынъ
Ярасык көрклиги,
Кызыл китапке
Гульимди яздылар,
Пайхамбар урлыгы
Йойылмас эндиги.

Эрте-эрте заманда,
Эл бактысы онъганда,
Рустем деген яс болган,
Крым еринде ол тувган.

Күдирет эм күш йыйган,
Эрлик атты казанган.
Каскырлардан коркпаган,
Аювлар ман дос болган.

Суйген арслан, капланды,
Оърметлеген оларды
Рустем деген эр улан,
Ол йигит яс, ол пельван.

Виктория
Кутищева

Мысык

(Хабар)

Кеше. Баъри де уйклайдылар. Тек бизим Путик дейтаган мысыгымыз уйкламайды. Ун шувалдынъ касында шышканды саклады.

Мысыктынъ көзлери юмык. Оны шышканлар уйклаятыр экен деп, ойласынлар ден, юмып турганы туывилма. Мысык бизим бек кылышпры. Тынысын да тегеран бир алады. Билдирмейди тири экенин де.

Шышканынъ сеси шыкса, ол йорык онда шабады. Ушып барады эм йорык шышканды тутады.

Бир кешединъ ишинде эки шышкан тутты.

Мысык менде турган бир будильник. Эртенги алты саатте пеним орындыгыма келеди эм астаакырын кулагыма: «Мяу-мяу-мяу!» – деп айтып алады. Ога көре, «тур, сен көп ятып турма!» – дегени болады. Мен сол заман тураман. Кийинемен. Тисиди юваман. Соңь эртенги асымды ашайман. Мысыгыма сүт куюман. Сүтти ишип кутарып, мысык уйкен пештинъ устьине минеди эм ятады. Мен школадан келсем, ол алдыма шыгады.

Мысыкларды сакланъыз! Олар айлемет айванлар. Мысык бар уйде, инсанлар да аз авырыйдылар, дейдилер. Мен ога ынанман.

Жирпи

(Хабар)

«Биз кирпи таптык!» – деп, бир күн балалар класска ювырып келдилер. Олар баъриси де бирге қышқырадылар.

– Мен оны көргенмен!
– Йок, мен көргенмен!

Баъриннен бек колында кирпи болған кызы Ума қышқыра эди. Кирпи пакыр бир зат та этпейди. Оъзининъ бақтысына разыдай эди.

– Юринъиз биологиялық кабинетке айкетейик, онда ога кеделер каарлар.

Сойтип те эттик. Дерислер биткенде, Ума биологиялық кабинетке келди эм кирпиidi уйине алыш кетти. Кирпи бек осал кейфли эди. Бир муюйиске тыгылган эм ойнамага да сұймейди.

Тынық. Кешеки доърт саят. Кызы эсиктен бир тавыс шыгувдан уянады. Кызы астаакырын кийинеди, кирпиidi колына алады эм тоыменге тұсьеди. Ерге кирпиidi салыш, хыйлы заман артыннан карайды.

– Айванларды зордан ыслап турув пайдасыз зат, – дейди кызы. – Бар, бар, сендей кирпилер кырда аз туывиллар.

Орысшадан көширилген.

Түүвгандарының бурынгы бесик ери болады Дагыстан

Дагыстан-Кавказдынъ коыплеген халкларының бурынгы бесик ери болады демеге керек. Озынинъ миллет составына коыре, айлемет республика: мунда онлаган этникалық куьплерининъ ваякиллери яшайдылар эм айрекет этедилер. Олардынъ биревлери каны ман эм тили мен ювықлас боладылар. Айтпага, сондайлардан ногайлар эм кумыклар. Бир айелде, бир ниетте болыш аварлар, даргинлер, лезгинлер, лаклар, табасаранлар, татлар эм баска миллетлердинъ ваякиллери яшайдылар.

Бурынгы заманда республика еринде яшайтаганлар асылында ярлылар болганлар. Олар коьбиси айлде оьсимлик эм суть продуктларын кулланганлар. Олардан сорпалар, кашалар, арпа эм бийдай оьтпегин писиргенлер. Кырда оьсетаган оьсимликлерди де кулланганлар. Емис пен ондай бир пайдаланув болмаган. Этти де коьбиси айлде яхшылыктарда кулланганлар экен.

Кайбир аслар алдынгы заманда яхшылыктарда эм тойларда айзирленгенлер. Айли сол аслардынъ коьбисин айр куын сайын кулланатаганлар да аз туывыллар.

Айр бир миллеттинъ баскалыгы болганлай, аслардынъ да баскалыктары барлар. Айне соннан себеп бизим республика коьп миллетли, коьп айдетли республикага саналады. Айр бир миллет районында ынъкалды биринши эм экинши блюдо этип бередилер. Кенъ яйылган асларына «курзе» эм «чуду» саналады.

Оларды оъленнен, иримшикten, ясылшадан, юмырткадан этедилер.

Дагыстан аслары бай эм сол байлык пан пайдаланув керекти.

Кайсы миллеттинъ казаншылары да дагыстан асларын айзирлейдилер эм бередилер. Сондай бизим тувган еrimiz – Дагыстан.

Лев Толстой

Тыйын эм бөри (хабар)

Тыйын бир бутактан баскасына кыргып турып, бирден уйклап яткан бөридинъ уьстине йыгылып кетеди экен. Бөри силкиннип туралды эм оны ашувлы кепте ашаяк болады. Сонда тыйын оннан ялбарып тилеп баслайды:

— Мени йибертагы, тилеймен, яным, тилеймен.

Сонда ашувлы болган бөри айтады:

— Айрув мен сени йиберейим. Тек сен мага айт: не ушин тыйынлар бек шат экенлигин. Мен айр заман ялкып турман. Сизге карайман, сиз йогары шоршып, ойнап турасыз.

Онынъ соызлерин тынълап болып, тыйын айтады:

— Сен мени бас деп терекке йибер, мен сага оннан айттарман. Ол болмаса, мен сеннен бек яман коркамантагы.

Бөри оны йибереди. Тыйын терекке минеди эм оннан суюйинип айтады:

— Сен ялкасынъ, неге десе сен айр заман ашувлы болып турасынъ. А биз болсак, шатпыз. Айр заман шатпыз. Неге десе биревге де бир заман яманлык деген затты этпеймиз эм этпеекпиз.

Көширген А. Култаев

Жишкейлерге Кеспилерин аýтынъыз

Төлөвхан-абай аýдемлердинъ
савлыгын карайды.

Алибий Куванаев китаплерге,
журналларга сувретлер ясай-
ды.

Иван Иванов Махачкаладан Москвага
поезд айдайды.

Марие тетей туъкенде куллык этеди.

А сувретлердеги аýдемлердинъ (олар
ясалганлар) кими не зат болыш ислейта-
ган атларын аýтынъыз.

Билесизбе сиз...

Энъде уйкен көйлөр

Дуныядынъ түрли-түрли муюйис-леринде айлемет түрли көйлөр бар: биревлери уйкен, баскалары кишкей, биревлери терен, баскалары сайылар. Олар кайдай болсалар да, яшавшыларга ярайдылар эм олар ман пайдаланып кёледилер. Олардынъ сувын ишедилер, барларыннан балықлар эм баскалай затлар тутадылар эм кулланаңылар. Ногайда «сув да – берекет» деп, босына айтылмаган.

Дұрысын айткан заманда, бизге, дағыстаншыларга оқтем болмага амал бар. Дуная ериндеги энъ де уйкен көйл – Каспий теңізи деп саналады. Онынъ савлай көлеми – 376 мынъ

квадрат шакырымга етеди экен. Теренлиги болса – 1025 метрге етип барады. Көлеми яғыннан уйкен көйл болса да, теренлиги яғыннан оннан да терен болғанлары аз тувыллар. Бу яғыннан бириңи орында – Байкал көли. Онынъ теренлиги – 1637 метр экен. Дунаяда энъ терен көйлге саналады. Көлеми Каспийден 10 кереге кишкей. Экинши орынды теренлиги яғыннан Африкадагы Танганьики көли бийлейди – 1470 метр. Каспий көли уьшинши орында – 1025 метр теренлиги мен.

А. Култаев.

Алина- Астраханьнан

Турцияның Анталья қаласыннан 27-нши номерли орта школасының бириңи класстагы окувшысы, экинши номерли ЦДО-дынъ «Эверест» биюв театрының йырав кызы Алина Абдуразакова кайтып келди. Кызалақ «Литте Мисс Ворлд-2014» деп аталған маданият эм адабияттынъ 14-нши халклар ара фестивалинъ ортакшысы болган. Алды кере Алина «Россияның кишкей ыспайы кызы-2014» деген Россиялық милlet конкурсынынъ енъүвшиси болып келген.

«Литте Мисс Ворлд» деген конкурста яслары бестен алыш 14-ке дейим кызлар ушин творчествалық проект тузылған.

Сол проекттынъызы да ювықлады. Финал турында алтын корона ушин Алина ман дуньядынъ 25 элиннен 40-тан артық болган кызлар куърескенлер. Олар США-дан, Германиядан, Эстониядан, Венгриядан, Турциядан, ЮАР-дан эм баскалай эллерден эдилер.

Конкурстынъ ортакшыларына баады халлар ара жюри берген. Жюриди басшылаган «Мисс модень мира» халклар ара ярасық конкурсын түзүвши эм онынъ президенти, озы Турциядан болып Суха Аллайлы.

Дослық кешлигининъ фестивалиндеңи бириңи официаллық шарасында айр бир ортакшысы милlet кийи-

минде оъзининъ элинынъ саниятын айдетин, миллет асын коърсеткенлер. Россиядан баска кызлар ман бирге болыш, Алина тувган ери Астрахань каласы акында ятлавын оқыган, баска эллерден келгенлер ман сувенирлер мен авыскандар. Сонъ болса, англис тилинде эдиль сувы бойын DAGY кишкей балықларды яклав бойынша экологиялық проектин коърсеткен. Жюри членлери онынъ «Феи Астраханского лотоса» деп аталган койлегининъ презентация этүвин яратканлар.

Усталар шоусында болса Алина «Йылга ягасында» деп аталган айырым биүвин усташа бийиген. Баъри талап бойынша коърсеткен оънерине Алина йогары баа алган. Баъриси де ога тамашага калганлар.

Соны ман сосы кишкей кызалак короннага эм дуъныядынъ Биринши принцессасы-2014 деп аталган лента-га тийисли этилинген.

Алина оъзи айтатаган кепте, энъ де маънелиси балалар йыйылувында финалга шыгув эм галла-концертте ортакласув, туърли эллерден келген кызлар ман танысув болады.

Алина Абдуразаковадынъ анасы Динара Мегешевна айтатаган кепте, балаларды яслайын кеплев эм уйретув керек болады. Фестивальде катнасуви ога көйп ийги затка уйреткен. Ол – оъзининъ мырадына етув.

Савлай дуныялык дережесинде ортакшылық этувге себебин «Эверест» биюв театрынынъ етекшиси Ралина Кутламбекова эткен. Онда Алина биюв бойынша дөрт йыл узагында юреди. Класс етекшиси Галина Дзюба экологиялық проектин азирлевге көмегин берген. Конкурс уьшин костюмлерди Ольга Саркинкина азирлеген.

2014-нши йыл Алинадынъ эсинде дайымга сакланаяк. Яс таланты ман

бирге кызалак Астрахань облас-
тинъ губернаторынынъ стипендиант-
ты да болган.

Биз де ак юректен Алина Абдураза-

ковага янъы уыстынликлар сагынып
кетемиз. Йолынъ айр дайым ашык
болсын!

P. Шугаипов

Яшавда яхшылышты яқлағыңык

«Яхшылыш эткен мактанар,
Яманлық эткен ясканар», – деп
Энем меним айтады...
Үйретеди ақылга,
Тувра йолын тутады.
Мен де оннан көрим алыш,
Шалысаман алдыга.
Баирине де «аманма» деп,
Мутпайман мен айтпага.
Йолын кеспей уйкеннинъ,
Сый этемен айр заман.
Кылышсызлық, эдапсызлық
Бу яшавда бек яман.
Шакыраман баирин де
Яхшылышклар этпеге,
Ер юзинде дайым да
Ийги болып юрмеге.
Яхшылышты көп этсенъ,
Янга енъил болады.
Күлип, яйнап бари де,
Юрек ярық болады.
Шакыраман баирин де
Алал ниет болмага,
Ер юзинде дайым да
Ийги болып турмага.

Дженнет Тореева,
Калинин орта школасы.

ЮМАКААР

Юмак айттым йипли кара...

1. Ак кабыктан сытылар,
Исси майга атылар.
Тевип онда «орайда»,
Кувырылар табада.

* * *

2. Алдым кайкы, уьстим – такта,
Эки йолак астымда.
Минип мага саъбий кыста,
Зырганаяк завкында.

* * *

3. Коък гуьрилдеп, ярк этти,
Эки коъзди каматты.
Окты атып, данъ этти,
Коркакларды адатты.

Бу йылдынъ 1 ноябрь күнинде досымыз эм коллегамыз, белгили дагыстан сувретши-графиги Анатолий Нестер улы Шарыпов авыр кәтеленип ойген.

Анатолий Шарыпов 1934 йыл 16 июль күн Свердлов областининъ Полевской каласында тувган.

1953 йыл Свердловский куралыс техникумынынъ архитектура бөлигигин битирген.

Сол йыл ок Дагыстанга көшкен. Махачкалада яшаган эм ислеген. 1976 йыл Москвадагы Полиграфиялык институтынынъ графика факультетин биткен. Анатолий Шарыпов – СССР-дынъ сувретлер ясавшылар Союзынынъ члени. Гамзат Цадаса атындагы Дагыстан АССР-дынъ республикалык савгасынынъ лауреаты.

Геннен алып оны кеплеп келетаган эди. Онынъ сувретлери йогары художестволы эм уста этилинүүви мен баскаланды. Сувретши эсапта Дагыстан хакларынынъ вайкиллериининъ миллет баскалыктарын күлкили келпетлерде көрсөтип турган.

«Лашын» эм «Литературный Дагестан» журналларынынъ редакциялары Анатолий Шарыповтынъ а耶лине эм тувганларына бас савлык йорайды. Сувретши акында эстелик ювыкларынынъ, коллегаларынынъ эслеринде дайымга сакланар.

Онынъ шыгармалары Россиядынъ Художестволык фондунда, П.С. Гамзатова атындагы Дагыстан маданият музейинде сакланады.

Анатолий Нестер улы «Лашын» журналы түзил-

КРОССВОРД

1

1						

2

2						

3

3						

4

4						

Йогарыдан тоъменге:

1. Ногай шоълиниң уйкен авылларының бириси.

Солдан онъга:

1. Белгили ногай шайири.
2. Ногай районның бир авылы.
3. Согыс Данък ордениниң толы кавалери.
4. Ф. Абдулжалиловтың повестининъ аты.

Соколёнок

Лашын

6 / 2014

ноябрь - декабрь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель
Правительство Республики Дагестан

Журнал зарегистрирован федеральной службой по надзору в сфере связи и массовых коммуникаций.
Регистр. номер ПИ№ТУ5-0018
от 21 мая 2009 г.

Издается с января 1990 г.

Главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
А.Исмаилов (зам. гл. редактора)
Т.Зургалова (отв. секретарь)
А.Култаев
Б.Кулунчакова
М.Авезов
С. Майлыбаева
С. Култаева (редактор выпуска)

Худ. редактор З.Даганов
Тех.редактор Т. Лузина
Художник номера А. Самарская
Художник обложки А. Шарипов

Выход в свет 18.12.2014 г.

Тираж 285 экз.

Заказ № 161

Типография: ООО «Издательство «Лотос»
Адрес типографии: 367025, РД, г. Махачкала,
ул. Пушкина, 6.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики
Дагестан «Редакция республиканских
журналов «Соколенок» и «Литературный
Дагестан».

Адрес редакции и издателя: 367025,
РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Ногайский язык.
Индекс: на год - 63238,
на полугодие - 78432.

Цена свободная.